

Е. О. Манжоскандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

У статті розглянуто формування професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови. З'ясовано, що сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується компетентісним підходом до професійної підготовки майбутніх фахівців усіх спеціальностей. Доведено беззаперечно важливість іноземної мови у процесі формування фахових компетентностей, функціональних компонентів та професійно важливих якостей, а також соціальних і особистісних характеристик майбутніх фахівців економічного профілю. Проаналізовано необхідні педагогічні умови набуття необхідних компетентностей майбутніми фахівцями, чинники успішного засвоєння ними необхідних знань і здатностей, які створюються під час використання технології контекстного навчання. Підтверджено, що контекстне навчання відіграє роль комплексного чинника під час формування професійних компетентностей у процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців економічного профілю. Для отримання ефекту від реалізації контекстної технології навчання іноземної мови приділяється особлива увага автентичності опрацьованого на заняттях дискурсу, зміна ролі викладача з керівної на підтримувальну, а в іграх – рівноправну, розширення автономності студентів у вивченні іноземної мови, залучення до позанавчальних заходів, що проводяться іноземною мовою. Специфічною формою контекстного навчання іноземної мови треба вважати позааудиторну індивідуальну консультаційну роботу викладача іноземної мови з підготовки компаративно-аналітичних завдань (курсівих семестрових, рефератів тощо) іноземною або українською мовою з розгорнутою анотацією за фаховими дисциплінами, які базуються на великому обсязі автентичної іншомовної інформації. Сучасна вища професійна освіта має забезпечувати виконання низки завдань, зокрема економічний успіх країни, сталий розвиток суспільства. Ці завдання можна реалізувати через таку підготовку майбутніх фахівців, яка відповідає запитам сучасного ринку праці. Основна увага у вищих навчальних закладах має приділятися розвитку особистості студента, його комунікативній підготовленості, формуванню професійних компетентностей, здатностей розвивати і здобувати знання, мислити і працювати по-новому.

Ключові слова: компетенції, професійна компетенція, контекстне навчання, фахова компетентність, майбутні фахівці, технологія контекстного навчання.

Постановка завдання. У часи економічних перетворень на шляху до повноцінних ринкових відносин Україна потребує висококваліфікованих економістів, спроможних працювати як у вітчизняній, так і в міжнародній економіці. Процеси інтеграції світової спільноти, зокрема в галузі економіки, призводять до змін у вимогах, що висуваються до кваліфікаційної характеристики сучасного економіста. За цих умов особливого значення набувають такі якості випускника вищого навчального закладу, як високий професіоналізм, ініціативність у вирішенні нетрадиційних завдань, креативність, здатність до самоосвіти, до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами та кваліфікованої професійної діяльності в іншомовному середовищі.

Мета статті полягає в розкритті особливостей та умов формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови.

У зв'язку з високим рівнем інформатизації українського суспільства та кількості зарубіжних

контактів у різних сферах людської діяльності, яка постійно зростає, володіння іноземною мовою стає обов'язковим складником професійної підготовки майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження феномена «компетенція/компетентність» знайшли відображення в наукових розвідках зарубіжних (зокрема російських) дослідників, серед яких Г. Белицька, Б. Гершунський, Ж. Делор, І. Зимня, Т. Ісаєва, Є. Конюхова, Т. Конюхова, Дж. Равен, Р. Уайт, Д. Хаймс, В. Хутмахер, Ед. Шорт та інші. Компетентнісний підхід в освіті, компетенції (як міждисциплінарна категорія сучасної науки) займають помітне місце в науковому доробку таких вітчизняних дослідників, як В. Гриценко, А. Кравченко, Г. Красильникова, С. Максименко, Л. Онуфрієва, О. Скубашевська та інші.

Проблемі формування професійної компетентності майбутнього економіста присвячено наукові роботи низки вчених, серед яких О. Гончарова, Л. Дибаківа, Н. Уйсімбаєва та ін.

Виклад основного матеріалу. У Концепції розвитку економічної освіти в Україні зазначається, що метою університетської економічної освіти є підготовки всебічно розвиненого економіста з широким науковим світоглядом і здатністю до самореалізації (як економічно активного члена суспільства).

Професійна підготовка майбутніх економістів – це процес формування практичних знань, професійних умінь і навичок студентів, мотивації до навчання і самовдосконалення та вміння самостійно організовувати навчальний процес.

В Україні вимоги до професійної компетентності фахівців економічного профілю визначено в стандарті вищої освіти.

Термінологічний апарат компетентнісного підходу ще формується, проте він передбачає формування ключових та предметних компетентностей. За держстандартом компетентність визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, яка складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізуватися на практиці. За проектом Tuning Європейської комісії компетентність – це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, особистісних якостей, що описують результати навчання за навчальною програмою [6].

У процесі вивчення компетентностей Є. Милерян визначив послідовні етапи формування. На його думку, спочатку навички засвоюються як ізольовані, автоматизовані дії, далі згруповуються в цілісні конструкції (систему навичок), а навички узагальнюються до рівня так званих компетентностей. При цьому компетентностями він називав специфічні здібності особистості, необхідні для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, предметні знання та навички, способи мислення, а також усвідомлення відповідальності за свої вчинки [3, с. 95].

Що стосується професійної компетентності, то А. Маркова (1993, 1996) розглядає її з позицій психології праці і вважає (разом із Н. Гришановою, В. Ісаєвою, Ю. Татур та іншими вченими) як сукупність якостей особистості, які забезпечують її ефективну професійну діяльність, а «компетенція» розуміється як коло питань, у яких спеціаліст має бути компетентним.

Г. Коджаспірова визначає професійну компетентність як оперування спеціалістом необхідними знаннями, вміннями та навичками, які становлять основу формування професійної діяльності, комунікабельності та особистісних якостей спеціаліста – носія певних професійних цінностей, ідеалів, свідомості.

Таким чином, цілком доречно розкривати сутність компетентності двома способами:

– шляхом відповідних компетентностей, у цьому разі ми їх структурно-змістово представляємо як

сукупність знань, умінь, навичок та досвіду (нами розглядається як професійна компетентність);

– через описання (за А. Хуторським) сукупності взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для виконання певних ситуацій та процесів і які є необхідними інструментами для продуктивної діяльності [2, с. 30].

Отже, натеper є багато визначень, які розкривають сутність понять «компетентність» та «професійна компетентність». Одні вчені характеризують компетентність із точки зору того, на що здатний компетентний фахівець (тобто з позиції результату формування компетентності), інші описують її структуру у двох видах:

1) психологічному (як сукупність когнітивно-інтелектуальних (знань, вмінь та навичок, характеристик мислення) та діяльнісно-поведінкових (досвід поведінки, діяльності та спілкування) компонентів; такі структурні компоненти дозволять визначити показники та критерії сформованості компетентності);

2) функціонально-змістовому (як сукупність компетентностей, які описані в класифікаціях професій та в кваліфікаційних рівнях підготовки студентів вишу) [2, с. 37].

Таким чином, можна зазначити, що професійна компетентність близька за значенням із поняттям «професіоналізм».

За своєю типологією Д. Хаймс та Дж. Равен виділяють такі компетентності, як «комунікативна компетентність» і «соціальна компетентність». Усього приблизно 37 видів компетентностей, які групуються на:

I. Загальні. До них належать:

1) інструментальні, які вміщують когнітивні здібності, здібності розуміти та імплантувати ідеї; методологічні здібності, екологічні здібності (розуміти й управляти навколишнім середовищем), вибудовувати стратегії навчання, прийняття рішень і вирішення проблем, технологічні вміння, комп'ютерні навички тощо;

2) міжособистісні, тобто індивідуальні здатності, пов'язані з умінням проявляти почуття та ставлення, критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані з процесами соціальної взаємодії та кооперації, вмінням працювати в колективі тощо;

3) системні, тобто узгодження розуміння, ставлення і знань, які дозволяють розуміти те, яким чином частини цілого зіставляються один з одним, та оцінити місце кожного з компонентів у системі, здатність планувати з метою вдосконалення системи і конструювання нових систем.

II. Спеціальні (професійні) компетентності. Поділяються на:

1) загальнопрофесійні, що слугують основою для відповідних спеціальних компетентностей;

2) спеціально-професійні – сукупність компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності [8, с.46].

Оскільки мова і мовлення, зокрема іноземна, є універсальним засобом розвитку людини і формування вищих психічних функцій, на яких ґрунтуються структури свідомості, особистісні якості, зокрема професійні, то вивчення іноземної мови впливає на формування і розвиток особистісних якостей, що суттєві для фахівця економічного профілю – скерованості на розв'язання реальних завдань, на продуктивну і конструктивну взаємодію, цілеспрямованість, практичність, нестандартність, багатоваріантність та творчий підхід до професійних справ. Окрім того, освіта має бути більш орієнтована на інтеграцію в європейський освітній простір, а це вимагає впровадження нових технологій професійної підготовки кадрів. Процес євроінтеграції передбачає підвищення мобільності студентів, кращої орієнтації з економікою інших країн, можливості порівняння [4, с. 56]. Водночас студенти отримують можливість розвивати свою національну економіку на прикладі європейських країн, покращувати життя в Україні на основі набутих професійних умінь та навичок. Це буде сприяти підвищенню освіченості кадрів, підняттю економіки на новий рівень.

Навчання іноземній мові майбутніх фахівців економічних спеціальностей (згідно з навчальними програмами) спрямоване на формування (окрім власне іншомовної комунікативної компетентності) інших професійно важливих якостей: когнітивних (ерудиція, інтуїція, уява, аналітичність та прогностичність мислення), соціокультурних, професійних (організаційні уміння, навички аналізу і планування, ділова спрямованість, самовмотивованість, ризиковість) і загальнокультурних складників професійної компетентності. Навчання іноземної мови майбутніх фахівців економічного профілю має специфічні цілі, зміст і методологію. Метою навчання іноземної мови є такий рівень оволодіння мовою, що забезпечить кваліфіковану професійну діяльність у різних сферах та ситуаціях ділового партнерства, спільного виробництва і наукової роботи [1, с. 83].

На успішність формування професійних компетентностей впливає низка чинників, що зумовлюють рівень засвоєння знань студентами, зокрема:

- педагогічний соціум;
- форми навчального процесу;
- самостійна робота студентів;
- форми позанавчальної діяльності;
- потребно-мотиваційна сфера;
- особистісний потенціал;
- здібності;
- соціальне оточення [9].

Успішність формування професійних компетентностей залежить від створення педагогічних умов, що групуються у пов'язані між собою блоки

– організаційні, що передбачають організацію навчального процесу з метою підвищення рівня компетентностей (визначення складу професійних компетентностей, критеріїв і показників сформованості, цілей і завдань навчальних курсів, розроблення програм навчальних дисциплін із зазначенням компетентностей, що формуються за його вивченням);

– методичні (визначення форм і змісту занять за дисциплінами з урахуванням міжпредметних зв'язків, професійної спрямованості навчання);

– технологічні (контрольно-оцінювальні процедури результатів навчання, використання активних форм навчання, технічне оснащення занять);

– психолого-педагогічні (створення позитивної мотивації до навчання, підбір навчальних матеріалів для підвищення вмотивованості, творчої та розумової активності та ініціативності тих, хто навчається; формування комунікативної особистості, здатної до відкритого спілкування, налагодження міжособистісних стосунків, формування критичного підходу до себе, своїх висловлювань і своєї діяльності і тих самих показників комуніканта) [7].

Урахування професійного і соціального контекстів у контекстному навчанні іноземної мови сприяє системності і міжпредметності знань, що одержують студенти. Майбутні фахівці економічного профілю набувають практики використання учбової іншомовної інформації як знань, необхідних для здійснення професійної діяльності і формування фахових компетентностей. Таким чином, контекстне навчання іноземної мови через урахування змістоутворювального впливу предметного і соціального контексту майбутньої фахової діяльності на процес і результати його навчання сприяє досягненню мети професійної підготовки – формуванню професійної компетентності, а також відповідає Концепції розвитку економічної освіти в Україні [10].

Для отримання ефекту від реалізації контекстної технології навчання іноземної мови приділяється особлива увага автентичності опрацьовуваного на заняттях дискурсу, зміна ролі викладача з керівної на підтримувальну, а в іграх – рівноправну, розширення автономності студентів у вивченні іноземної мови, залучення до позанавчальних заходів, що проводяться іноземною мовою. Специфічною формою контекстного навчання іноземної мови треба вважати позааудиторну індивідуальну консультаційну роботу викладача іноземної мови з підготовки компаративно-аналітичних завдань (курсівих семестрових, рефератів тощо) іноземною або українською мовою з розгорнутою анотацією за фаховими дисциплінами, які базуються на великому обсязі автентичної іншомовної інформації. Сучасна вища професійна освіта має забезпечувати виконання низки завдань, зокрема

економічний успіх країни, сталий розвиток суспільства. Ці завдання можна реалізувати через таку підготовку майбутніх фахівців, яка відповідає запитам сучасного ринку праці. Основна увага у вищих навчальних закладах має приділятися розвитку особистості студента, його комунікативній підготовленості, формуванню професійних компетентностей, здатностей розвивати і здобувати знання, мислити і працювати по-новому.

Отже, в процесі викладання економічних дисциплін потрібно зробити акцент на розвиток та вдосконалення таких компетенцій (поєднання знань та професійних навиків):

1) інноваційність – ставлення до змін (зацікавленість у нових підходах і методах), удосконалення діяльності (удосконалення процесів у межах функціонального напрямку, реалізація стратегічних ініціатив);

2) розвиток – постійне розширення професійного кругозору, зацікавленість новими практиками, кращими розробка своїх та суміжних сферах діяльності, обмін досвідом та інноваційними рішеннями;

3) організація діяльності – визначення стратегічних планів та пріоритетів, раціональний розподіл ресурсів для досягнення цілей;

4) результативність – постановка цілей, бажання більшого, самостійність;

5) системність – швидке засвоєння нової інформації, визначення ключових моментів, масштаб аналізу, перспективність мислення;

6) комунікативність – побудова взаємовідносин, відставання позицій [5, с.76–80].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладене вище, треба зазначити, що сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується компетентісним підходом до професійної підготовки майбутніх фахівців усіх спеціальностей. Беззаперечною важливістю іноземної мови у формуванні фахових компетентностей, власне функціональних компонентів та професіонально важливих якостей, а також соціальних і особистісних характеристик майбутніх фахівців економічного профілю. При цьому необхідні педагогічні умови набуття необхідних компетентностей майбутніми фахівцями і чинники успішного засвоєння ними необхідних знань і здатностей створюються під час використання технології контекстного навчання. Отже, контекстне навчання відіграє роль

комплексного чинника формування професійних компетентностей у навчанні іноземної мови майбутніх фахівців економічного профілю.

Список використаної літератури:

1. Авраменко М. Іноземна мова як засіб формування професійної компетентності майбутніх економістів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2009. Вип. 132. С. 393–397.
2. Бодров В. Психология профессиональной пригодности: учеб. Пособие для вузов. Москва: Академия, 2001. 342 с.
3. Болотов В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Педагогика. 2003. № 10. С. 7–16.
4. Волинець О. Особливості викладання економічних дисциплін для формування у студентів професійної компетентності. Формування професійної компетентності студентів в процесі викладання економічних дисциплін. КНТЕУ м. Вінниця.
5. Гончарова О. Система формування інформаційних компетенцій в майбутніх економістів. Учені записки Тавричного національного університету імені В.І. Вернадського, Том 21 (60), № 1. Сімферополь. 2008.
6. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу/ Пер. з англійської. Київ: «К.І.С.», 2005. 466 с.
7. Пиралова О. Современное обучение инженеров профессиональным дисциплинам в условиях многоуровневой подготовки. Москва: Издательство «Академия Естествознания», 2009. URL: <http://www.rae.ru/monographs/62>.
8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва: Когито-Центр, 2002. 396 с.
9. Самарук Н. Формування професійної компетентності майбутніх економістів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2011. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_2/zmist.html.
10. Концепція розвитку економічної освіти в Україні. Міністерство освіти і науки України. Рішення № 12/7-4. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=%76%31%32%5F%37%32%39%30%2D%30%33>, 04.12.2003 р.

Manzhos E. Formation of the professional competence of future economists in the process of the study of foreign language

The article deals with the formation of the professional competence of future economists in the process of studying a foreign language. It is stated that the modern stage of development of education in Ukraine is characterized by a competent approach to the training of future specialists of all specialties. The undeniable importance of a foreign language in the formation of professional competencies, their functional components and professionally important qualities, as well as social and personal characteristics of future specialists of the economic profile is proved. The necessary pedagogical conditions for obtaining competencies by future specialists and the factors of successful acquisition of the necessary knowledge and abilities created by the use of context-based learning technology are analyzed. It is confirmed that contextual education plays the role of an integrated factor in the formation of professional competencies in the process of learning foreign languages of future economists. In order to obtain the effect of implementing the contextual technology of teaching a foreign language, special attention is paid to the authenticity of the lessons taught in the discourse, the change of the role of the teacher from the supervisor to the supporter, and in the games – an equal role. It means the expansion of the autonomy of students in learning the foreign language, involving them outside of the training activities conducted foreign language. A specific form of contextual teaching of a foreign language should be considered outside the classroom individual counseling work of a foreign language teacher for the preparation of comparative and analytical tasks (semester coursework, essays, etc.) in foreign or Ukrainian language with a detailed annotation on professional disciplines based on a large amount of authentic foreign language information. Modern higher professional education should ensure implementation of a number of tasks, in particular, economic success of the country and sustainable development of society. These tasks can be realized through the training of future specialists that meets the demands of the modern labor market. The main attention in higher educational institutions should be given to the development of the student's personality, his communicative preparedness, the formation of professional competences, the ability to develop and acquire knowledge and work in a new way.

Key words: competence, professional competence, contextual training, professional competence, future specialists, technology of contextual education.